Een weinig bekende Leidsche meester. JAN WILLEMSZ. VAN DER WILDE.

DOOR

W. J. J. C. BIJLEVELD.

IN Mei j.l. vestigde de Heer A. J. VAN DRIESTEN, kunstschilder alhier, mijne aandacht op een merkwaardig schilderstuk, kort te voren in zijn bezit gekomen en thans hierbij afgebeeld. Hij zag daarin bijzondere eigenschappen en terecht. Niet alleen hebben wij hier te doen met een buitengewoon knap werk, maar bovendien is er van den vervaardiger, zoo weinig op den huidigen dag bekend, dat men gerust spreken mag van een „zeer zeldzaam voorkomenden meester”. Bij de eerste bezichtiging mocht ik reeds het geluk hebben de handteekening en dateering te ontcijferen, als J. W. DE WILDE. (De J. door de W. heen). 1628. Nu was de vraag, wat over dezen schilder reeds bekend was. Helaas waren de berichten over hem uiterst sober en bovendien verward.

Het Künstlerlexicon van Dr. A. v. WURZBACH vermeldt hem als vóór 1600 te Leiden geboren (genaamd VAN DER WILDT), historie- en portretschilder, 1614 in den Haag werkzaam en na 1655 te Leeuwarden overleden. Van zijne werken noemt hij een portret van eene dame uit 1637 in de collectie P. DE KETTE, Haag, (Deze verzameling schijnt geheel onbekend te zijn, niemand kom mij daarover inlichten) en verwijst verder naar een artikel in Oud-Holland van 1895.

Bij NAGLER, dl. XXI, p. 438, heerscht groote verwarring tusschen hem en JACOB DE WILDE.

JAN WILLEMSZ. VAN DER WILDE; fantastisch zelfportret?

HOUBRAKEN, deel I, p. 149, noemt hem een braaf beeltenisschilder, tijd- en landgenoot van WYBRANDT DE GEEST.

KRAMM, p. 1862, die hem ten onrechte JAN WILLEM VAN DER WILDE noemt, haalt het eerst aan een bericht over 's mans burgerschap en huwelijk te Leeuwarden, in het tijdschrift Europa van 1862 door den Leeuwardschen archivaris EEKHOFF, gepubliceerd.

Wat nu betreft het artikel in Oud-Holland van 1895, p. 177, zoo vinden wij daar de lijst der in 1614 te 's Gravenhage gehouden verkooping van H. VAN DEYL, medegedeeld door wijlen MAX ROOSES, die over onzen schilder weet te vertellen, dat hij in 1614 als schilder te 's Gravenhage en 8 Aug. 1620 als te Leeuwarden gevestigd, in Leidsche notariele protocollen voorkomt. Mij bleek, dat deze vondsten afkomstig zijn van Dr. A. BREDIUS, hoewel de heer ROOSES dit niet vermeld heeft. Deze laatste zegt nog: „Wij zouden niet één stuk van dezen schilder met zekerheid kunnen aanwijzen.” De lijst der verkooping VAN DEYL geeft verder 14 werken van dezen meester op en daaronder vele stillevens met vruchten.

Een onderzoek dat ik instelde naar naam en afkomst van den meester had de volgende uitkomst:

De vader van onzen schilder was WILLEM SYMONSZ. die te Leiden in 1547 geboren is, als zoon van SYMON VRANCKENZ. pannebakker, die in 1576 stierf. Hij moet behoord hebben tot de welgestelde burgerij en komt tot 1590 steeds voor als WILLEM SYMONSZ. VAN SCHILPEROORT. In 1575 vinden wij hem genoemd, als klerk van de boelhuizen, welk ambt door de stad werd verpacht en in 1596 als boelhuismeester. Ook in later tijd als pachter der accijnzen voorkomend, o.a. in 1607 (prot. not. VAN DER LAEN) pachter van „de groote waechimpost”. is hij volgens eigene getuigenis „sich ernerende met de hanteringe alderhande pachten” en beweerde daardoor voor weesmeesters geene opening van boeken te kunnen doen, toen zijne eerste vrouw overleden was, daar zijne gegevens geheim moesten blijven. In 1576 op 29 Dec. teekent hij in de Geref. kerk aan met MARIA BALTHENSDR. uit Rotterdam. Gewoonlijk komt zij voor met den familienaam VAN VLIET, éénmaal echter als: VAN DER HOUCK, hetgeen ik vermoed, dat de naam was van hare moeder, PIETERTJE JANS DR., die hertrouwd was met REYER VAN NAERDEN.

WILLEM heeft met zijne vrouw eerst gewoond op den Ouden Rijn b/d Zijlpoort; in 1581 hadden zij één zoon BALTHEN genaamd, die echter jong gestorven moet zijn, want toen MARIA BALTHENSDR. in het laatst van 1594 stierf, liet zij vijf kinderen na, die op 19 Mei 1595 bij regeling van hun moederlijk bewijs de achter hunne namen vermelde jaren bereikt hadden. SYMON 11, JAN 9, GEERTRUY 6, BALTHEN 2½ en PIETER 1½ jaar, waarover hun oom JAN BALTHENS VAN VLIET, cramer, tot voogd gesteld was. Inmiddels had WILLEM

19 Maart 1587 het huis de Roode Leeuw aan de Breestraat bij de Pieterskerk-koorsteeg gekocht, hetwelk tot 21 Oct. 1599 in zijn bezit bleef; buitendien had hij nog in 1605 het huis de Zeeridder aan den Nieuwen Rijn bij de Koornbrug, in 1606 een huis aan de Zonneveldsteeg bij de Langebrug ¹⁾ en in 1607 ook een huis aan het Pieterskerkhof naast de commanderij, waar hij toen zelf woonde, en vermoedelijk sinds het sterven (in het begin van 1606) van zijne 2e vrouw. V. RYCKHUYSEN vermeldt WILLEM SYMONSZ. in eene acte van 17 April 1592 als W.Sz. DE WILDE VAN SCHILPEROORT, doch sinds dien komt hij uitsluitend voor onder den naam VAN DER WILDE, evenals zijne kinderen. WILLEM hertrouwde spoedig na het sterven zijner eerste vrouw; hij teekende reeds 11 Feb. 1595 aan met HELENA EVERTSDR. VAN DER POL uit Delft, waar hun huwelijk ook voltrokken is. Haar vader was er pontgaerder. Deze vrouw is zooals reeds gezegd in het begin van 1606 gestorven en liet vijf kinderen na, die 24 Juli 1606 bij de regeling van hun moederlijk bewijs genoemd worden, als: MARY oud 8, AECHE 7, CATRYN en GEERTRUY, tweelingen, oud 6 en EVERT oud 2 jaar. Ten derde male huwde WILLEM ten Raadhuize 26 Mei 1607 met JACOBA JORISDR. Wed. JORIS MERCELISZ. Vermoedelijk is deze vrouw R. Cath. geweest. Verder weten wij slechts, dat beiden 31 Mei 1618 dood waren en dat zij geene kinderen hadden.

Wat nu de kinderen van WILLEM SYMONSZ. betreft, is het opmerkelijk, dat de zoons, die allen volwassen geworden zijn, zulke uiteenlopende beroepen hebben uitgeoefend.

De oudste, SYMON, die reeds 8 Dec. 1605 toegelaten was, tot het lichten zijner goederen ter weeskamer, was tinne- en loodgieter en huwde in April 1606 te Delft met ANNEKEN, dr. van HENRIC ALBRECHTSZ, schoenmaker aldaar. Hij had 14 Dec. 1643 nog twee onmondige kinderen, die erfden van hun blijkbaar ongehuwd gestorven oom, BALTHEN.

Van PIETER weten wij, dat hij 31 Mei 1618 zijne goederen lichtte tot het opzetten eener pompmakerij en dat hij in Juli 1624 te Maassluis trouwde met HESTER CORNELISDR., jongedr. aldaar.

GEERTRUY, de oudste dochter, sloot 12 Juni 1607 in de Hoogl. kerk een voornaam huwelijk met Doctor JOACHIMUS LAMBERTI, jongman van Leeuwarden, advocaat voor den Hove van Friesland en later secretaris zijner geboorteplaats, en zoon van LAMBERT ADRIAENSZ., die schriftelijk in het huwelijk toestemde.

Van de kinderen uit het tweede huwelijk stierven CATRYN en GEERTRUYD ongehuwd, de eerste vermoedelijk in 1626, de tweede als kind in 1606. MARY

¹⁾ Bij scheiding tusschen de mondige en onmondige kinderen van WILLEM SYMONSZ, toebedeeld aan onzen meester, werd het door dezen, „schilder, wonende tot Lieuwarden” bij procuratie op zijnen oom JAN BALTHENS verkocht in 1621.

en AECHE huwden beiden, doch niet alhier, de eerste in 1620 met den schoenmaker PIETER DIRCSZ. VAN ELLINCHUYSEN uit het land van der Marck, 8 Maart van dat jaar, Leidsch poorter geworden; AECHE in 1618 met CORNELIS JANSZ. VAN HAMBURG. Hun eigen broeder EVERT, was koekbakker alhier, huwde ten Raadhuize met MARITGEN HENRICSDR., van Apeldoorn, 14 Nov. 1627 en is omstreeks nieuwjaar 1649 gestorven.

Thans resten ons slechts ter behandeling, de gegevens betreffende den schilder zelf.

JAN WILLEMSZ. moet reeds vroeg neiging tot de schilderkunst aan den dag hebben gelegd, want volgens het Comparatieboek van Weesmeesteren (5^B p. 172) is op Vrijdag 25 Juni 1599 het volgende geschied met den toen 13-jarigen knaap;

„JAN BALTHENSZ VAN VLIET, cramer, oome ende medevoocht over de weeskinderen nagelaten bij MARYTGEN BALTHENSZ. Za. geteelt aan WILLEM SYMONSZ. VAN DER WILDE, op correctie ontboden synde ende comparerende, werde hem voorgehouden, dat hij opt versouck van WILLEM SYMONSZ. voors. zoude willen consenteren, dat tsoontgen van WILLEM voorn. soude mogen continueren in de const van schilderen, mitsdien hij 'tselve tot Haerlem oft Rotterdam meynt te besteden, mits dat men hem DE WILDE daertoe yet te hulp soude comen in de montkosten uyt der handen en goeden gecomen van PIETERTJE JANS, mer persisteerde ende seyde als hy voorheen ooc hadt gedaen, dat hy 'tselve afslouch, niettegenstaende presenteerde uyt syn goeden te begroten, soe de kinderen naemaels derhalve quaestie mogten moveren.”

Of hij ten slotte toch nog buiten de stad ter leer is gegaan, of hier zijne opleiding heeft voltooid, blijkt niet, alleen weten wij dat hij volgens de not. acte van 1 Febr. 1614 (Nots. CRAEN) gevestigd was te 's-Gravenhage, en dat hij voljaard, de quitantie voor ontheffing van het beheer zijner goederen ter Weeskamer 19 Dec. 1611 teekende. Hij moet dus, ook in overeenstemming met de acte van 19 Mei 1595 in 1586 geboren zijn. Niet lang daarna schijnt hij van daar vertrokken te zijn en wel naar Leeuwarden, ongetwijfeld in verband met de voorname plaats, door zijn zwager, aldaar ingenomen. Volgens welwillende mededeeling van de archivaris van Leeuwarden, Mej. R. VISSCHER, is hij aldaar in 1617 poorter geworden en tevens staat in het trouwregister van het Raadhuis (puiboek) van dat jaar:

„Mr. JAN WILLEMS VAN DER WILDE, schilder geboren binnen Leyden ende SYTSKE JOOSTESDR. weduwe van wylen SIMON FREDRIX zijn de proclamatie heuder echte geaccordeert.”

Over zijne verdere lotgevallen in Frieslands hoofdstad, kon de archivaris mij niets zeggen, evenmin werken van zijne hand aanwijzen.

Dr. C. HOFSTEDE DE GROOT, die bij een bezoek aan Leiden, het doek bij den Heer VAN DRIESTEN tevens in oogenschouw nam, had de goedheid mij daarna mede te deelen, dat volgens h-s aantekeningen van wijlen den Heer W. EEKHOFF, JAN WILLEMS DE WILDE in 1634 rentmeester en hoofddiacon van Leeuwarden, eene overeenkomst sloot met GEERTRUYDT DE WILDE Wed. van den stadssecretaris Dr. JOCHEM LAMBERTSZ. en in 1636 stierf. Op een verzoek om nadere inlichtingen aan Mej. VISSCHER, ontving ik bericht, dat er in 1633 en 1634 melding wordt gemaakt van den rentmeester JAN DE WILDE, en dat deze gestorven of afgetreden zal zijn vóór 12 Mei 1635, wanneer aan den oud-schepen SIMON ERASMUS „trentampt deser stede is toegestaen”. Waar nu de schilder zelf de not. acte van 1614 teekent als DE WILDE met een J. en W., (misschien gedeeltelijk tevens voor V geldende) dooreengestrengeld, hoewel hij in de acte VAN DER WILDE wordt genoemd, en waar wij verder zien, dat zijn jongste volle broeder PIETER omstreeks 1625 ook meermalen met de meer gewone schrijfwijze „DE WILDE” voorkomt, lijkt het mij niet twijfelachtig, of onze schilder is wel degelijk de rentmeester van Leeuwarden geweest, die in 1636 misschien na eenigen tijd van ongesteldheid, die hem de waarneming van zijn ambt belette, gestorven is.

Verder vestigde Dr. HOFSTEDE DE GROOT mijn aandacht op twee pendantportretjes van 1626 op koper, geschilderd door dezen meester en bewaard in het Friesch Museum. Zij stellen voor een jongmensch en een jong meisje. Dat van het meisje is gemerkt met Anno 55. Wat beteekent dit getal? Het is mij vrij raadselachtig, daar het na het boven aangevoerde, niet op den schilder (in 1626 40 jaar) kan slaan en toch evenmin op de voorgestelde persoon. Wellicht gaf het aan A. VON WURZBACH de gedachte in, om des schilders sterven na 1655 te stellen.

Het nu teruggevonden stuk van 1628 munt uit door de schitterende kleuren en de meesterlijke behandeling zoowel van de halfnaaktfiguur, als van het stilleven op den voorgrond¹⁾. Het meet thans 1.16 bij 86 cM. en is aan de zijkanten ongeveer 1 cM. op de rand van het raam omgebogen. Op het donkere gedeelte van den pompoen, doch niet te onderscheiden op de reproductie, vindt men handteekening en jaartal. In de donkere bosschage daarboven valt op het origineel de gestalte van een satyr, die zich achter een boom verschuilt, te herkennen. Door eenige herstelling en schoonmaak zal het doek bepaald nog winnen. Of wij hier met een zelfportret te doen hebben, zooals de heer VAN DRIESTEN meent, en wat, gezien de voorstelling der figuur, wel aannemelijk lijkt, zal misschien later blijken, als andere werken uit dien tijd, met zekerheid aan dezen schier onbekend geraakten meester kunnen toegeschreven worden, uit de opvallende en voortreffelijke bewerking van deze vrucht van zijn penseel.

Leiden, Juli 1918.

¹⁾ Vgl. ook een artikel, geteekend V. D. verschenen in Leidsch Jaarboekje 1919.